

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МОЛОДДЮ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

SOCIAL WORK WITH YOUTH AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF VOLUNTEERING ACTIVITY

Стаття присвячена соціальній роботі з молоддю як інструменту розвитку волонтерської діяльності. Мета дослідження – визначити значення соціальної роботи з молоддю для активізації волонтерського руху та проаналізувати напрями її організації в Україні. В ході наукового дослідження використовувалися загальнонаукові методи пізнання: аналіз, синтез, систематизація та порівняння. Результати дослідження показують, що соціальна робота з молоддю в Україні здійснюється через діяльність інституцій, таких як Центри надання соціальних послуг, Центри соціальних служб і Молодіжні центри, котрі орієнтовані на підтримку різних груп населення, зокрема сімей, дітей та молоді. Особливу роль у розвитку соціальної активності відіграють шкільні парламенти та студентські ради, які стимулюють формування лідерських якостей та соціальних ініціатив серед молоді, сприяючи їхній інтеграції у суспільство. Показано, що ефективність соціальної роботи з молоддю в контексті розвитку волонтерства значною мірою залежить від зацікавленості молоді у впливі на суспільні процеси та їхніх альтруїстичних прагнень. Ініціативність молоді, їхнє бажання бути корисними громаді та брати участь у вирішенні локальних і глобальних проблем свідчать про значний потенціал розвитку волонтерства. Проте виявлено, що мотивація молоді часто стикається із соціальними бар'єрами та демотивуючими чинниками, які можуть обмежувати її участь у волонтерській діяльності. Для забезпечення ефективності соціальної роботи з молоддю потрібен детальний аналіз цих бар'єрів і розробка адаптивних підходів, що підвищать залученість молоді, сприятимуть розвитку їхніх лідерських якостей, професійних навичок та громадянської активності. Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані для підвищення ефективності соціальних програм та вдосконалення підходів до залучення молоді у волонтерську діяльність.

Ключові слова: соціальна робота, молодь, волонтерська діяльність, лідерські якості, громадська активність.

This article is dedicated to social work with youth as a tool for promoting volunteering activities. The study aims to identify the importance of social work in stimulating the volunteer movement and analyze the directions for its organization in Ukraine. The research employs general scientific methods of cognition, including analysis, synthesis, systematization, and comparison. The results show that youth-focused social work in Ukraine is implemented through institutions such as Social Service Centers, Social Services Centers, and Youth Centers, which provide support to various population groups, including families, children, and youth. School parliaments and student councils play a special role in fostering social activity by encouraging leadership development and social initiatives among young people, thus promoting their integration into society. The study highlights that the effectiveness of social work with youth in promoting volunteering largely depends on young people's interest in influencing societal processes and their altruistic aspirations. Youth initiatives, the desire to benefit the community, and participation in addressing both local and global issues reflect a significant potential for the development of volunteering. However, it was found that youth motivation often encounters social barriers and demotivating factors that may limit their participation in volunteer activities. To ensure effective youth-focused social work, it is essential to conduct a detailed analysis of these barriers and develop adaptive approaches that enhance youth engagement, foster leadership qualities, develop professional skills, and encourage civic participation. The practical significance of the study lies in the fact that its results can be used to improve the efficiency of social programs and refine approaches to engaging young people in volunteering activities.

Key words: social work, youth, volunteering, leadership qualities, civic activity.

УДК 364.6:361.8-053.6
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.59>

Масюк О.П.

доктор філософських наук, доцент професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи Запорізького національного університету

Постановка проблеми. У період війни, який вимагає згуртованості та активної участі, українська молодь виявляється на передовій соціальної та волонтерської діяльності. Це час, коли волонтерські ініціативи набувають особливої ваги, молоді, енергійні та інноваційні люди, прагнуть знайти чіткі та ефективні напрями для своєї участі у волонтерстві, що підсилює їх вплив на процеси відновлення та підтримки в країні.

Особливо важливим стає питання організації та координації волонтерської діяльності, що вимагає не тільки ентузіазму, але й системного підходу. Соціальна робота з молоддю, як інструмент розвитку волонтерської діяльності, надає можливість

структуровано підходити до залучення молодих людей у соціально значущі проекти. Це включає освіту, підготовку та підтримку молодих волонтерів, що є критично важливим для підтримання та розширення волонтерської бази, особливо у складних умовах сучасності.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Питання соціальної роботи з молоддю як інструменту розвитку волонтерської діяльності є достатньо дослідженим у вітчизняній літературі. Значний внесок зробили такі автори, як В. С. Овчарова [6], яка аналізує нормативно-правове регулювання, та Л. Гуцуляк [3], що висвітлює соціалізацію молоді через волонтерство. С. В. Грищенко та

К. Д. Козянюк [2] розглядають напрями соціальної роботи, тоді як Л. М. Комарницька [5] фокусується на специфіці соціальних технологій.

Дослідження доповнюють публікації про сучасні тенденції, такі як залучення молоді до волонтерської діяльності на рівні громад [4], а також мотиваційні фактори [9]. Особливо варто відзначити роботу О. В. Панькової та колег [8], де йдеться про проблеми та перспективи розвитку волонтерства. Для аналізу використовувалася також експертна література, зокрема статті з інтернет-видань, які висвітлюють нові аспекти соціальної роботи та волонтерської діяльності в Україні.

Попри значний обсяг літератури з цієї теми, відчувається нестача систематизованого матеріалу, що вимагає поглибленого аналізу та узагальнення даних у контексті дослідження.

Мета статті – показати значення соціальної роботи з молоддю для розвитку волонтерства, а також напрями її організації в Україні.

Виклад основного матеріалу. В Україні соціальна робота з молоддю є окремим напрямком державної політики, а визначення та задоволення потреб молоді є завданням відповідних органів виконавчої влади [6].

Питання організації соціальної роботи молоді та розвитку волонтерства є нормативно регульованим і має свої інституційні структури. Перший регулюючий закон був введений в дію в 1993 році – це Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993). В ньому зазначається, що для підтримки соціального становлення та розвитку молоді створюються центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та їх спеціалізовані формування. Разом з тим, у Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2001) поняття «центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді» було замінено на «центри соціальних служб». Постанова «Про затвердження Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді» від 1 серпня 2013 року втратила чинність на підставі Постанови Кабінету Міністрів України № 479 від 1 червня 2020 року «Деякі питання діяльності центрів соціальних служб» [6].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо вдосконалення соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю» від 27 серпня 2004 року до основних завдань центрів соціальних служб входить залучення громадськості до проведення роботи із сім'ями, дітьми та молоддю, а також підтримка та розвиток *волонтерського руху*.

З урахуванням сучасних тенденцій розвитку молодіжної роботи, стає важливим розгляд Проекту Закону України «Про основні засади молодіжної політики», який був прийнятий у першому читанні 21 липня 2020 року. Відповідно до цього

проекту, *молодіжна робота* – це нове поняття для українського законодавства. Молодіжна робота – це діяльність, спрямована на залучення молоді до суспільного життя, що здійснюється молоддю або спільно з молоддю засобами неформальної та інформальної освіти з використанням інструментів спільного прийняття рішень.

При цьому, молодь, відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», – це громадяни віком від 14 до 35 років. Тобто, до молодих людей включають школярів, студентів і працююче населення до 35 років. За даними статистики, близько 27% українського суспільства, що становить понад 11,2 мільйона осіб, належать до категорії молоді [7]. Відповідно до вікової категорії молоді, існують різні організації – осередки соціальної роботи.

Організаційне забезпечення. На сьогодні соціальна робота з молоддю, яка раніше здійснювалася через діяльність Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, реалізується новими структурами – Центрами надання соціальних послуг, Центрами соціальних служб та Молодіжними центрами.

Територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг) – це спеціалізовані державні установи, що надають соціальні послуги та підтримку громадянам, які опинилися у складних життєвих обставинах і потребують допомоги за місцем їх проживання.

Центри соціальних служб визначаються як заклади, які здійснюють соціальну роботу із сім'ями, дітьми та молоддю, які належать до вразливих груп населення або перебувають у складних життєвих обставинах, і надають їм соціальні послуги. До основних завдань міських центрів соціальних служб належать профілактика складних життєвих обставин і надання необхідних соціальних послуг сім'ям і особам згідно з переліком, затвердженим центральним органом виконавчої влади. Соціальна робота з молоддю, таким чином, обмежується наданням послуг особам, що перебувають у складних умовах або конфлікті із законом. При цьому розвиток волонтерської діяльності не входить до переліку пріоритетних завдань.

Щодо *молодіжних центрів*, вони створені для вирішення питань соціального становлення та розвитку молоді. Відповідно до Типового положення про молодіжний центр, затвердженого у 2017 році, сприяння розвитку волонтерства серед молоді покладається саме на молодіжні центри всіх рівнів. Таким чином, молодіжні центри є ключовими структурами для забезпечення розвитку волонтерської діяльності та інтеграції молоді до активного громадського життя [6].

У школах створюються структури учнівського самоврядування, найчастіше у вигляді *шкільних парламентів*. Шкільний парламент

є представницьким органом, що складається з учнів, які представляють інтереси своїх однокласників та займаються організацією різних соціальних і волонтерських проєктів. Кожен парламент обирає президента учнівського самоврядування, який виконує функції лідера серед учнів, координує діяльність парламенту та підтримує комунікацію з адміністрацією школи.

Основними завданнями шкільних парламентів є організація та проведення заходів, спрямованих на підтримку соціально вразливих груп населення, залучення учнів до соціальних ініціатив, таких як допомога людям похилого віку, збір гуманітарної допомоги, проведення інформаційних кампаній на соціально важливі теми тощо. Волонтерська діяльність є ключовою складовою діяльності шкільних парламентів, що сприяє формуванню активної громадянської позиції серед молоді та розвитку навичок взаємодопомоги.

У закладах вищої освіти функціонують студентські ради, які виконують аналогічні функції, але на значно ширшому рівні. Студентські ради складаються з представників різних факультетів та курсів і є автономними структурами, що діють на основі власного статуту. Головна мета студентських рад – представляти інтереси студентів перед адміністрацією закладу, захищати їхні права, а також організовувати культурні, соціальні та наукові заходи.

Однією з важливих складових роботи студентських рад є організація волонтерських ініціатив, таких як участь у соціальних проєктах, допомога соціально вразливим категоріям населення, співпраця з благодійними організаціями тощо. Студентські ради також займаються підтримкою студентської наукової діяльності, проведенням конференцій, круглих столів та інших заходів, спрямованих на підвищення академічного рівня студентів.

Таким чином, шкільні парламенти та студентські ради відіграють важливу роль у соціальному вихованні молоді, формуванні лідерських навичок та сприянні розвитку волонтерства. Ці структури створюють можливості для молодих людей брати активну участь у громадському житті, сприяють їхньому соціальному становленню та інтеграції в суспільство.

В кожній організації, що займається соціальною роботою, числиться в штаті фахівець із соціальної роботи – це особа, яка має відповідну освіту та кваліфікацію, що відповідає вимогам, встановленим центральним органом виконавчої влади, який формує державну політику в сфері соціального захисту населення [4]. Заклади середньої освіти та заклади вищої освіти повинні мати в штаті такого фахівця для контролю та організації роботи молодіжних гуртків.

Побудова соціальної роботи з молоддю з метою розвитку волонтерства базується на

формуванні людських цінностей. Як зазначається у дослідженні Овчарової В. [7], близько 20% молоді вбачають цінність у тому, щоб «бути корисними для суспільства». Популярність таких альтруїстичних настроїв свідчить про значний потенціал залучення молоді до суспільно корисної діяльності. Молодь прагне самостійно вирішувати, як вчиняти, бути власником ідей, досягати високих цілей та ухвалювати власні рішення щодо свого життя.

Ці тенденції підтверджуються зростанням відсотку молодих людей, які вважають, що певною мірою можуть впливати на те, що відбувається в їхніх населених пунктах. Врахування цих тенденцій у процесі залучення молоді до волонтерства проявляється у відході від традиційного сприйняття молоді як об'єкта діяльності і переході до дотримання принципу «участі молоді». Цей принцип передбачає повну суб'єктність молоді у прийнятті рішень, самостійне планування і реалізацію волонтерських проєктів.

Однак, окрім бажання бути корисним, існують і інші мотиваційні чинники та проблеми, що стимулюють молодь до активної соціальної та волонтерської роботи. На думку Чалкова І. Ю. [10], значна частина проблем, з якими стикається молодь, виникає під час процесів соціалізації. Авторка зазначає, що частина цих проблем має зовнішній характер та обумовлена об'єктивними факторами, тоді як інша частина пов'язана з внутрішнім світом молодої людини, її особистісним сприйняттям реальності та суб'єктивними факторами.

– соціальні проблеми, які визначають роль та статус молоді у сучасному суспільстві, формують її ціннісні орієнтири та моральні пріоритети. Сюди ж відносяться питання працевлаштування, політичні уподобання та виборча поведінка.

– особисті проблеми молоді, такі як пошук сенсу життя, професійне самовизначення, питання кохання, створення власної сім'ї, проблеми виховання дітей, стосунки зі старшими поколіннями та однолітками, а також збереження здоров'я [10].

На думку Гуцуляк Л. [3], основні причини, через які студенти беруть участь у волонтерській діяльності, наступні:

1. **Перспективи** – студенти беруть участь у волонтерській діяльності для отримання практичного досвіду роботи з різними категоріями клієнтів. Це також допомагає визначитися з майбутнім місцем роботи або отримати рекомендації від установи, що дає певний статус у студентському середовищі.

2. **Визнання** – волонтерська діяльність дає студентам унікальну можливість зробити щось нове у професійній діяльності, набути соціального досвіду. Взаємодія з професіоналами в цій сфері формує впевненість у собі та повагу до інших. Для молоді важливі підтримка та визнання їх зусиль,

і без цього вони можуть розчаруватися у своїй діяльності.

3. **Спілкування** – багато студентів прагнуть розширити своє коло спілкування. Вони долучаються до волонтерської діяльності, щоб знайти нових друзів, однодумців та поділитися власними інтересами. Ця мотивація узгоджується зі специфікою професійної діяльності фахівця із соціальної роботи, оскільки комунікація є однією з основних професійних компетенцій.

4. **Формування професійних компетентностей** – волонтерська діяльність є важливим елементом підготовки майбутніх соціальних працівників, виступаючи як один із засобів реалізації компетентнісного підходу в їх освіті [3].

5. **Розвиток лідерських якостей**, таких як уміння залучати інших до спільної справи, організовувати людей і себе, отримувати підтримку від державних та комерційних структур тощо [2].

Серед молоді популярністю користуються різноманітні обмінні програми, які пропонуються як українськими, так і міжнародними організаціями. Ці програми включають короткострокові та довгострокові поїздки до різних країн, зокрема до країн Сходу та Африки, а також обмінні програми з представниками волонтерських організацій Європи та США. Водночас ці мотиваційні фактори часто є ініціативою самих волонтерів або волонтерських організацій, до яких вони належать [4].

Як показують дослідження Панькової О. В., Касперович О. Ю. та Іщенка О. В., скласти вичерпний перелік видів волонтерської діяльності неможливо, проте до основних напрямів відносять [8]:

- освітню діяльність;
- роботу з дітьми та молоддю;
- допомогу у лікувальних закладах і закладах соціального захисту;
- захист навколишнього середовища тощо.

На думку Панькової О. В., Касперович О. Ю. та Іщенка О. В., волонтерська діяльність в Україні відрізняється низкою нестандартних для світової практики напрямів, що створюють не тільки систему допомоги тим, хто її потребує, але й паралельну систему розробки та реалізації рішень, спрямованих на ефективніше виконання функцій державними структурами, зокрема у військовій сфері [6].

Результати соціологічних опитувань свідчать, що війна з Росією привела до появи нових громадських утворень – волонтерських об'єднань, довіра до яких серед населення є на високому рівні. Якщо в 2014 році вона становить 66%, то в 2024 вона становить 84% [9]. Це створює унікальну волонтерську практику, яка може стати основою для глобального поширення, що особливо важливо сьогодні в умовах військової активності по всьому світу.

Однак для того, щоб розвивати волонтерську практику через соціальну роботу з молоддю,

доцільно вивчити ключові демотивуючі фактори, які зупиняють молодих людей від активної соціалізації.

Як зазначається у дослідженні Панькової О. В., Касперович О. Ю. та Іщенка О. В., основними причинами неучасті громадян у волонтерстві є:

- відсутність та обмеженість можливостей надання допомоги — 37% опитаних;
- переконання, що це обов'язок держави – 30,7%;
- відсутність знань про те, як саме допомогти – 9,8%;
- відсутність сенсу в участі – 11,6%;
- нездатність визначитися з відповіддю – 8,4% [8].

Основна проблема, з якою стикаються молоді люди, зокрема школярі та студенти, при спробі долучитися до волонтерської діяльності або соціальної роботи полягає в переконанні про марність таких зусиль. Часто молодь сприймає волонтерство як тривіальну діяльність без відчутних результатів, що негативно впливає на їхнє бажання вкладати особистий час та ресурси. Ця проблема має корені в браку інформації та навичок. Молоді люди часто не знають, з чого почати свою участь у соціальних проектах, як ефективно організувати діяльність, та як залучити необхідні ресурси. Крім того, існує стереотип, що соціальні організації функціонують завдяки великим фінансовим внескам, а не активній участі волонтерів. Це спричиняє занепокоєння щодо транспарентності таких організацій та їх дійсної мети.

Водночас, для ефективного залучення молоді до соціальної діяльності необхідне комплексне інформування. Шкільні установи та університети можуть відіграти ключову роль, виховуючи в студентів не лише академічні знання, але й соціальну відповідальність. Інтеграція соціальних проектів у навчальний процес може включати реальні задачі з організації, залучення фінансів, а також взаємодію з меценатами та бізнес-структурами. Це допоможе студентам розуміти реальну цінність і результативність волонтерської діяльності.

Розвиток шкільного самоврядування та студентських рад може стати платформою для ранньої адаптації учнів і студентів до активної соціальної роботи. Вони можуть брати участь в плануванні та реалізації соціальних проектів, які вчать їх відповідальності, лідерству, та необхідності звітувати перед спільнотою. Колаборація з бізнесом на рівні університетів може забезпечити додаткові ресурси та професійну підтримку, що зробить студентські проекти більш масштабними та впливовими. Це стимулює молодих людей бачити практичний внесок їх діяльності у соціальний розвиток.

Таким чином, стратегія залучення молоді до волонтерства та соціальної діяльності має базуватися на освіті, інформуванні, та розвитку

партнерства між освітніми установами, бізнесом, та соціальними організаціями. Це сприятиме формуванню відповідальної, активної та освіченої молоді, здатної вносити зміни у суспільство.

Для підвищення залученості молоді до волонтерської діяльності та соціальної роботи, Комарницька Л. М., Грищенко С. В. та Козянюк К. Д. рекомендують використання спеціалізованих технологій та методів. Ці підходи сприяють не лише соціалізації, але й вирішенню особистісних проблем молодих людей [5]:

1. *Соціальна терапія* – метод, який дозволяє молодим людям долати соціально-терапевтичні проблеми, такі як аномалії в життєвих орієнтаціях та сприйнятті справедливості.

2. *Консультування* – використання вербальної комунікації для встановлення контакту з молодими людьми та вирішення їхніх проблем через діалог і підтримку.

3. *Арт-терапія* – заохочення до участі в культурних та мистецьких заходах, що сприяє розвитку естетичних смаків та соціалізації.

4. *Музикотерапія* – інтеграція молоді в музичну культуру, відвідування концертів та участь в музичних заходах, що підтримують емоційний розвиток.

5. *Бібліотерапія* – використання спеціальної літератури для формування сенс-життєвих орієнтацій та саморозвитку.

6. *Соціально-педагогічні технології* – активне виховання та педагогічний супровід, які допомагають молоді формувати свої життєві орієнтації.

7. *Творчі технології* – залучення до колективної творчої діяльності, що стимулює індивідуальну творчість та колективні форми активності.

З огляду на сучасні виклики, зокрема акцент на військовій проблематиці, важливим напрямом соціальної роботи з молоддю є виховання патріотизму через спортивно-військові гуртки. Ці гуртки не тільки формують у молоді почуття гордості за свою країну, але й готують їх до можливих фізичних та психологічних викликів. Участь у таких програмах допомагає молоді розвивати лідерські якості, витривалість і відповідальність, які є критично важливими в часи кризи [1].

Поряд з цим, необхідно звернути увагу на економічні аспекти відновлення країни. Важливо, що молодь, яка зараз формується як активна частина суспільства, мала можливість зосередитись також на професійному самовираженні та розвитку. В цьому контексті освітні гуртки відіграють ключову роль, оскільки вони забезпечують молоді можливості для поглиблення знань і навичок в обраних областях. Такі гуртки повинні стимулювати інтерес до навчання через різноманітні майстер-класи, тренінги, і проектну роботу, що сприяє практичному застосуванню здобутих знань.

Розвиток таких освітніх ініціатив може включати створення програм, які залучають до співпраці

професіоналів з різних галузей, а також використання сучасних технологій для покращення навчального процесу. Це дозволяє молодим людям не лише отримати глибокі знання в обраній сфері, але й розвинути необхідні навички для їхньої майбутньої кар'єри. Сприяння професіоналізму молоді через такі ініціативи допоможе підготувати їх до ефективної роботи в економіці країни, відновленню та розвитку після кризових періодів. Це створює стійке основу для майбутнього процвітання нації, забезпечуючи, що молоде покоління буде готове взяти на себе відповідальність за соціальне та економічне благополуччя своєї країни.

Висновки. На сучасному етапі соціальна робота в Україні відбувається через діяльність різноманітних інституцій, які включають Центри надання соціальних послуг, Центри соціальних служб та Молодіжні центри, з орієнтацією на підтримку сімей, дітей, молоді, та інших вразливих груп. Особлива увага приділяється розвитку волонтерської діяльності, особливо в Молодіжних центрах, що сприяє соціальному становленню та активній участі молоді у громадському житті. Шкільні парламенти та студентські ради також зіграли важливу роль у формуванні лідерських якостей та соціальних ініціатив серед молоді, допомагаючи інтегрувати їх у ширше суспільство.

Соціальна робота з молоддю, спрямована на розвиток волонтерства, значною мірою залежить від альтруїстичних настроїв та бажання молоді активно впливати на суспільні процеси у своїх громадах. Розвиток волонтерства серед молоді має великий потенціал завдяки зростанню ініціативності та бажання бути корисними, що сприяє їхній активній участі у вирішенні локальних та глобальних проблем. Однак, попри значну мотивацію, існують демотивуючі фактори та соціальні бар'єри, які можуть перешкоджати залученню молоді до волонтерства. Врахування цих аспектів вимагає детального аналізу та адаптації підходів до організації соціальної роботи, що б забезпечило максимальне залучення молоді і розвиток їхніх лідерських якостей, професійних навичок і громадянської активності.

Інтеграція соціальних проєктів у навчальні програми, розвиток шкільного самоврядування та студентських рад, а також партнерство з бізнесом можуть значно підвищити залученість та ефективність молоді в соціальній діяльності. Це не тільки вирішить існуючі стереотипи, але й сприятиме формуванню відповідального ставлення до соціальної роботи та розумінню її значимості для суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вплинути на мотивацію: в Україні запрацює комплексна система військово-патріотичного виховання. Армія Інформ, 2024. URL: <https://armyinform.com>.

com.ua/2024/09/04/vplynuty-na-motyvacziyu-v-ukrayini-zpraczyuye-kompleksna-systema-vijskovo-patriotychnogo-vyhovannya/

2. Грищенко С. В., Козянюк К. Д. Напрями соціальної роботи з молоддю в сучасній Україні. URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9117/1/%D0%9D%D0%B0%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC%D0%B8%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8%20%D0%B7%20%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B4%D1%8E%20%D0%B2%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96%D0%B9%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.pdf>

3. Гуцуляк Л. Соціалізація студентської молоді у процесі волонтерської діяльності: теоретичний аспект. *Humanitas*, 2023, № 6, 3–7. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.6.1>

4. Залучення молоді до волонтерської діяльності як елемента соціальної роботи. *Смортицька громада*, 2021. URL: <https://smotrycka-gromada.gov.ua/news/1639138192/>

5. Комарніцька Л. М. Особливості технологій соціальної роботи з молоддю. *Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів*, 45–47. URL: [https://dSPACE.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/27675/1/%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%A2%D0%95%D0%A5%D0%9D%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%99%20%D0%A1%D0%9E%D0%A6%](https://dSPACE.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/27675/1/%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%A2%D0%95%D0%A5%D0%9D%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%99%20%D0%A1%D0%9E%D0%A6%20%86%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9E%D0%A2%D0%98%20%D0%97%20%D0%9C%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%94%D0%94%D0%AE.pdf)

[D0%86%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9E%D0%A2%D0%98%20%D0%97%20%D0%9C%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%94%D0%94%D0%AE.pdf](https://dSPACE.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/27675/1/%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%A2%D0%95%D0%A5%D0%9D%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%99%20%D0%A1%D0%9E%D0%A6%D0%86%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9E%D0%A2%D0%98%20%D0%97%20%D0%9C%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%94%D0%94%D0%AE.pdf)

6. Овчарова В. С. Нормативно-правове регулювання соціальної роботи із залучення молоді до волонтерської діяльності в сучасних умовах. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, 2020, № 4(133). DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2020-4-1>

7. Овчарова В. Фактори ефективного здійснення соціальної роботи із залучення молоді до волонтерської діяльності на рівні громади. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*, 2020, № 3, 138–149.

8. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. *Український соціум*, 2016, № 2(57), 25–40. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/25-40__no-2__vol-57__2016__UKR.pdf

9. Українці найбільше довіряють ЗСУ і волонтерам. *Укрінформ*, 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3801673-ukrainci-najbilse-doviraut-zsu-i-volonteram.html>

10. Чалкова І. Ю. Особливості соціальної роботи з молоддю в Україні. *Інноваційний потенціал соціальної роботи в сучасному світі: на межі науки та практики: матеріали І Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 20–21 трав. 2021 р.)*. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2021. С. 194–196.